

Şuşanı dinləyirəm...

Türk şairi Orxan Vəli – İstanbulu dinləyirəm, gözlərim qapalı – yazırdı. Bu şeirdə İstanbulu başqa şəhər adı ilə də əvəz etmək olar. Təbii, şairin eşitdiyi səslər, bütün ruhu ilə duyduğu şəhərin melodiyası fərqli olacaq. Axı hər bir məkanın öz ab-havası, musiqisi var. «Musiqi» sözü geniş mənada işlənir; yarpaqların xışıltısı, küləyin uğultusu, yağışın torpağı döyəcəyəndə yaratdığı səs-küy, ac pişiklərin çığırtsı, yaxud hürkmüş itlərin hürüşməsi, avtomobil mühərriklərinin səsi, ya da tramvayların fiti... bu siyahını o qədər uzatmaq olar ki! Sanki təbiət zamanla və onun hər bir ünsürü ilə vəhdətdə şəhərin öz təkrarsız səs qalereyasını - mahnısını yaradır. Amma əlbəttə, istənilən şəhərin siması insandı... Məkanı səsə də, sözə də, musiqiyə də, rənglərə də çevirən, şəhərin ab-havasını və tarixini ölməz sənət vasitəsiylə həmişəyaşar edən onun sakinləridir. Bu mənada bəlli bir mühitin yetişdirdiyi ayrı-ayrı sənətkarları tarix elə həmin şəhərin sənət simasına çevirir. Bu şarıdan bəxti götürmüş şəhərlər və elə bu yerlərə aid olduğu, orda doğulduğu üçün ikiqat bəxtəvər insanlar var.

Musiqişünas-alim, Əməkdar incəsənət xadimi, Əməkdar elm xadimi, sənətşünaslıq doktoru, professor, akademik Zemfira Səfərova yazır: “Dünyada bir neçə şəhər var ki, musiqi onun hər daşına, qalasına, ab-havasına hopmuşdur. Belə şəhərlərdən Avstriyanın Vyana, İtaliyanın Neapol, Azərbaycanın da Qarabağının Şuşa şəhəridir”.

Həqiqətən bu üç şəhərin elə adını eşidincə onların simvoluna çevrilmiş musiqi əsərləri yaddaşı işıqlandırır. Vya-

#KARABAKHISAZERBAIJAN

ŞUŞA

08.11.2020

Şuşa 2022

na deyincə Haydn, Motsart və Beethoven kimi dahilər və onların yaratdığı ölməz sənət əsərləri, Neapolun adı gələn kimi «neapolitan» yarlıqlı yaradıcılıq nümunələri yada düşür. Şuşanın isə musiqi-sənət simasını Z.Səfərova Mir Möhsün Nəvvab, Xarrat qulu, Bülbülcan, Sadıqcan, Cabbar Qaryağdıoğlu, Xan Şuşinski, Bülbül, Səid Şuşinski, Qurban Pirimov kimi görkəmli musiqi xadimləri və ifaçılarının, Üzeyir Hacıbəyli, Fikrət Əmirov, Niyazi, Əfrasiyab Bədəlbəyli, Soltan Hacıbəyov, Əsrəf Abbasov, Süleyman Ələsgərov, Vasif Adıgözəlov kimi bəstəkarların yaradıcılığı ilə ifadə edir.

Zemfira Səfərovanın Şuşanın 270 illik yubileyinə həsr edilmiş «Şuşa Azərbaycan musiqisinin qalasıdır» kitabı bu möcüzə şəhərin musiqi dünyamıza bəxş etdiyi incilər haqqında düşünməyə sövq edir. Kitab iki hissədən ibarətdir. Birinci hissə XIX əsrin böyük alimi Mir Möhsün Nəvvab və onun «Vüzuhül ərqam» risaləsinə həsr edilib. Bu hissədə Z.Səfərova alim, rəssam, şair və musiqişünas Nəvvabın portretini yaradıb. Ümumiyyətlə bu məqamda xüsusi qeyd etməliyəm ki, Zemfira xanımın Azərbaycan musiqi tarixinin görkəmli simaları – Üzeyir Hacıbəyov, Qara Qarayev, Səfiəddin Urməvi haqqında tədqiqatları musiqişünaslıq elminə böyük töhfələrdir. Alimin gördüyü böyük işlərdən Ü.Hacıbəyovun akademik nəşrlərini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin simalarından biri – orta əsr müsəlman Şərqi böyük alimi Səfiəddin Urməvinin «Kitab əl-Ədvar» və «Şərəfiyyə» risalələrinin aşkara çıxarılması, çapı da son dərəcə mühümdür. O zamana kimi S.Urməvinin elmi haqda məlumatı əsasən xarici mənbələrdən, ingilis, fransız alimlərinin əsərlərindən almaq mümkün idi. Alimin uzun illər boyu apardığı elmi araşdırmalar nəticəsində Urməviyə həsr olunmuş ilk ətraflı, mükəmməl tədqiqat işi ortaya qoyulub. Müəllif S.Urməvinin əlyazmaları ilə işləyib, «Kitab əl-Ədvar», «Şərəfiyyə» risalələrinin təhlili, verilən izahatlar, şərhlər onun gərgin əməyinin nəticəsidir.

Alimin bioqrafiyasına, yaradıcılığına aid bu vacib faktları – ilkləri sadalamağım təsadüfi deyil. Çünki zəngin elmi irsindən götürdiyim bu nümunələr təkə alim fəaliyyətinin yox, həm də vətəne sevginin təzahürüdür.

«Ardı yaşanılır» xatirələr kitabında alimin bu hissələri

nin, arzularının, niyyətinin köklərini duymaq olar. 1981-ci ildə Şuşada ailəsi ilə birgə olan Zemfira xanım M.M.Nəvvabla bağlı araşdırma aparırmış: «Hələ Şuşada olarkən, mən o vaxt Mir Möhsün Nəvvab haqqında kitab yazırdım, biz Günəllə tez-tez Nəvvab ilə bağlı yerlərə gedirdik, gah Cıdır düzündeki kahani seyr edirdik, gah onun yaşadığı evin yanından keçirdik, gah da Cıdır düzündən aşağısında olan qəbrinə gül qoyurduq».

Elə həmin Şuşa səfəri kino, mədəniyyət, musiqi, söz sənətimizə öz töhfələrini verəcəkdi. Xalq yazıçısı Anar dahi bəstəkarın həyat və yaradıcılığında bəhs edən «Üzeyir ömrü» filmi nəzərə alınaraq və uzun illər Şuşaya həsrət qaldığımız vaxtlarda (getsin o günlər, gəlməsin!) müqəddəs şəhərimizi məhz o filmdəki kadrlardan seyr edə biləcəkdik. Zemfira xanımın azad Şuşaya, onun 270 yaşına həsr etdiyi bu kitab da əsasən o səfərin bəhrəsidir. Həmçinin, o vaxt valideynlərinə qoşulub Şuşanı xatirələrinə köçürən; filmə çəkilən («Üzeyir ömrü» filmində Üzeyirin bacısı), Nəvvabla bağlı məkanları gəzən Günəl Anarqızı illər sonra «Qarabağ hekayələri» silsiləsini yazacaqdı.

Məhz bu məqamları düşündə «Şuşa Azərbaycan musiqisinin qalasıdır» kitabı daha dərin qavranır. Yəni Zemfira xanımın xatirələrinə nəzər salıb, bir məsələyə diqqət çəkmək istərdim:

«Ermənilər tərəfindən ortaya atılmış süni Dağlıq Qarabağ probleminin tarixi kökləri çox qədimdir. Mən Nəvvabın «Qafqaz erməni tayfası ilə müsəlmanların vuruş və iğtişax tarixləri» adlı son dərəcə aktual, bu günlə səsleşən əsərini oxuyanda (bu əsər yazıldan yalnız 88 il sonra çap edilmişdir) təəccüb etdim ki, tarix neçənci dəfə təkrar oluna bilər?»

Dövrünün görkəmli mütəfəkkiri M.Nəvvabın hərtərəfli şəxsiyyət olmasına şübhə yoxdur. Mollalar və din-darların üsuli-cədid məktəblərini pislədiyi və «kafir məktəbi» adlandırdığı bir zamanda Şuşada bu təhsil ocağında dərs demək sadə məsələ deyildi. Onun «Məclisi - fəra-muşan» adlı şairlə məclisiylə zamanın söz aləminə öz töhfələrini verməsi, «Vüzuhül ərqam» risaləsi ilə muğam sənətinin öyrənilməsi, araşdırılması baxımından yeni istiqamətlər açması Z.Səfərovanın əsərində geniş şərh olu-

nur. Amma kitabın daha dərin mənası məhz Qarabağın, Şuşanın Azərbaycan olmasını bir də bu yəndən – musiqişünaslıq elminin imkanları ilə açmaq, anlatmaqdı. Axı bəzən sənət zamanı tarixdən daha çox ifadə edə bilir.

Kitabın ikinci hissəsi ustad xanəndə, “ölməz ənənələr daşıyıcısı” Cabbar Qaryağdıoğlu haqqındadır. Böyük sənətkarın ömrü və yaradıcılıq yoluna nəzər salan müəllif onun qeyri-adi istedadının təkəcə azərbaycanlı yox, həm də başqa millətlərdən olan sənət biliciləri tərəfindən yüksək qiymətləndirildiyinə diqqət çəkir. Sənətkarın Sergey Yesenin, Fyodor Şalyapın, Reynqold Qlierlə olan görüşlərindən bəhs edən məqamlar bu mənada çox xarakterikdir. Kitabda ilk dəfə olaraq C.Qaryağdıoğlunun “Azərbaycan musiqisinin keçmişi ilə bağlı xatirələrim” əlyazması incələnir, oxucuya təqdim edilir. Ustadın oxuduğu 50 mahnının not yazıları kitabda daxil edilib, həmçinin, Cabbar əminin özünün bəstələdiyi, kiçik qızı Şəhla xanım Kürçaylıya həsr etdiyi 3 uşaq mahnısı da ilk dəfə olaraq burada yer alıb. Zəmfira xanım ustad sənətkarın bütün başqa xidmətləri ilə yanaşı, bir məziyyətini də xüsusən qeyd edir ki, bu da muğamı Azərbaycan dilində olan qezəllər üstündə Füzuli, Zakir, Vaqif, Seyid Əzim Şirvani, Natəvanın şeirləriylə oxumasıdır.

Əlbəttə ki, mən sənətsünas deyiləm və sadə bir oxucu kimi bizə məxsus olan, tarixi vətənimiz olan Qarabağı həm də Zəmfira xanımın kitabından, tədqiqatlarından öyrənməyimin məmnunluğunu bölüşməyə çalışıram. Axı hələ doğma yurd düşmənlə tapdağı altında olanda da dəyərli alim bu haqda ən vacib, düşündürücü tezisini irəli sürmüşdü:

“Neçə illərdir ki, Qarabağ torpaqları, Şuşa erməni qəsbkarlarının tapdağı altındadır. Bəs necə olur ki, bu illər ərzində bu torpaqda görkəmli erməni bəstəkarları və ifaçıları yetişməyib? Çünki bu torpaqlar bizimdir, bu istedad vergisi məhz Azərbaycan xalqına məxsus genetik koddan irəli gəlir”.

Ən çətin vaxtlarda, düşmənin bütün dünyanı öz yalanları ilə zəhərlədiyi, yolduxdurduğu bir zamanda məhz bu faktın qabardılması, ona diqqət çəkilməsi son dərəcə vacib idi.

Yazıçı Anar və alim Zəmfira Səfərovanın birgə ömrü-

nün ayrı-ayrı səhifələrinə həsr edilmiş “Ardı yaşanırlı” filmində təsirli bir məqam var. Bu film 44 günlük Zəfər savaşımızdan və Şuşanın azadlığından əvvəl çəkilib. Film boyu cəmiyyət üçün örnək ola biləcək ailənin müxtəlif çətinliklərdən, dərdlərdən, itkilərdən keçərək bu yerə gəlib çatdığını anlarıq. Axı insan ömrü dərdədən, itkidən, çətinliklərdən, problemlərdən xali deyil. Elə sadəcə yüz günlük ağrının, dərdin salnaməsi olan “Sizsiz” xatirə-romanını oxumaq yetər ki, bu ailənin nələrəndən keçdiyini təxmin edəsən. Amma bununla belə, müdrik ziyalılarımız yalnız pozitiv ötürməyə, ağırlı məsələlərdən də ümidlə danışmağa çalışırlar. Yalnız bir məqamda çəkdiyi əzabı heç cür gizlədə bilməyən yazıçı - “Şuşanı düşünəndə başımdan tüstü çıxır” - deyir və əlavə edir: “Əminəm ki, Şuşa itkisi müvəqqəti, biz Şuşanı qaytaracağıq və o günü hətta mən də görəçəm”.

Filmin nümayişi zamanı məhz bu məqamda tamaşaçıların necə gur alqışlaması yaxşı yadımdadı. İndi böyük, tarixi qələbəmizdən, Şuşaya dönüşümüzəndən sonra bu mübarizədə hər kəsin öz payı olmasına şübhə qalmır. Əsgər döyüş meydanında, alim kitabları, yazıçı əsərləri, hər bir vətəndaş duaları, ürəyində gəzdirdiyi ümidi, inamı ilə bizi Qarabağa yaxınlaşdırıb. Akademik Zəmfira Səfərovanın Xalq yazıçısı Anarla birgə zəngin ömrü və yaradıcılıq yoluna nəzər salanda bu ailənin inamının həm də elmə, ədəbiyyata, sənətə nə qədər töhfələr verdiyini anlarıq.

Tarixi Qələbədəndən təsirlənən Zəmfira Səfərova Şuşaya həsr edilən bu qiymətli kitabının sonunda yazır:

“Nəhayət ki, ədalət bərpa olundu. Qarabağ və Azərbaycanın musiqi qalası - Şuşa Azərbaycana qayıtdı. Prezidentimizin fərmanı ilə Şuşa Azərbaycanın mədəniyyət paytaxtı elan olundu”.

Bu il 85 yaşını, yubileyini qeyd edən, çoxlu elmi və fəxri adlara, Şöhrət ordeninə layiq görülən alimin ən gözəl mükafatı elə bu Qələbə, bu azadlıqdır. Biz də «Qobus» toplusu adından öziz Zəmfira xanımı ürəkəndən təbrik edir, ona cansağlığı, yeni yaradıcılıq uğurları və bir ömür Şuşanı dinləmək səadəti arzulayırıq.